

Олександр Петрович Кірдан,

кандидат економічних наук,

доцент, завідувач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

вул. Садова 2, м. Умань, Черкаська область, Україна

ORCID: 0000-0003-2667-6589

ІНФОРМАЦІЙНО-КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Виокремлено та схарактеризовано наукові підходи – парадигмальний, системний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, історико-хронологічний, діяльнісний, структурно-функціональний, синергетичний, інформаційно-когнітивний – дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Інформаційно-когнітивний підхід потрактовано як науковий підхід, базований на здатності науково-педагогічних та наукових працівників закладів вищої освіти та наукових установ ефективно використовувати пізнавальний потенціал особистої інформаційно-когнітивної діяльності, що розглядається як сукупність процесів критичного аналізу, оцінювання, добирання та використання інформаційного поля для змістового наповнення освітнього процесу професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти у поєднанні з когнітивними механізмами особистості.

Ключові слова: вища освіта, інформаційно-когнітивний підхід, методологічні підходи, неперервна освіта, професійна підготовка, суспільство знань.

Звернення до проблеми теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів детерміновано її значимістю – система неперервної освіти формує майбутнє України: погляди, переконання, компетентності, умови життя і соціальне середовище. На кожному етапі розвитку суспільства стан вищої освіти визначається домінуючими тенденціями соціально-економічного зростання і технологічними укладами; виникають нові умови, можливості та потреби (соціальні, нормативно-правові, науково-технічні, технологічні, фінансові, організаційні, мотиваційні тощо). Відтак, масштабні соціокультурні трансформації, виклики суспільного розвитку, конкуренція систем вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг детермінували зміну цілей, завдань та умов сучасної системи неперервної економічної освіти, домінуючими тенденціями якої стали глобалізація, інтернаціоналізація, диверсифікація та неперервність.

У сучасних наукових дослідженнях розкрито теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх економістів (Є. Іванченко, Г. Ковальчук, Г. Тимошук та ін.). У низці досліджень обґрунтовано загальнонаукові та педагогічні засади теорії інформатизації вищої освіти та підготовки фахівців економічних спеціальностей (В. Биков, О. Глазунова, Р. Костенко, Л. Максимова, Т. Поясок, О. Співаковський, О. Спін, О. Хомік, К. Хоружий та ін.). Матеріали студій названих учених значно розширили сферу розроблення досліджуваної проблеми та мають вагомий педагогічний потенціал для багатовекторного дослідження професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Однак особливої актуальності

та специфіки вона набуває у контексті загальної інформатизації суспільства, а відтак, структурних, функціональних, психолого-педагогічних трансформацій вищої освіти, що детермінують системні інновації (перехід до цифрової економіки; використання мобільного навчання як сучасної технології в освіті; використання вільного програмного забезпечення та хмарних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти) та методологічного обґрунтування цих змін.

Теоретичним, методичним та технологічним аспектам використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх економістів та формуванню їхніх компетентностей присвячено дослідження Ю. Баніт, Г. Ковальчук, Л. Максимової, Т. Столярової та ін. У наукових розвідках К. Балаєвої досліджено теоретичні аспекти мультимедійної технології навчання; Н. Бахмат з'ясовано особливості використання хмарних сервісів у освітньо-виховному процесі вищої школи. У низці публікацій дослідників, зокрема Е. Бобкової та О. Ключникової, Л. Максимової та ін. з'ясовано проблеми підвищення якості навчання майбутніх економістів. До питання професійної підготовки майбутніх економістів звертався О. Кірдан (Кірдан, 2018). У статті М. Нестерової розглянуто впровадження інформаційно-когнітивних технологій у систему вищої освіти сучасного суспільства знань. Дослідницею акцентовано, що інформаційно-когнітивні технології повинні базуватися на індивідуальних когнітивних стилях, згідно з дослідженнями нейронауки й актуальним соціальним запитам (Нестерова, 2015).

Мета статті – обґрунтувати доцільність інформаційно-когнітивного підходу дослідження

теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Нині вітчизняна система неперервної економічної освіти перебуває під впливом низки чинників, серед яких найбільш значимими є: збалансування впливу держави і ринку на фінансування освіти та формування замовлення на підготовку економічних кадрів; стандартизація вищої економічної освіти; масовізація і доступність вищої освіти; формування внутрішньої та зовнішньої систем забезпечення якості вищої освіти; зниження ролі вітчизняних освітніх традицій; міграційна безпека у вищій освіті тощо.

Сучасні соціально-економічні виклики інформаційного суспільства і техніко-технологічні інновації сприяють трансформаційним перетворенням та розвитку інформаційно-цифрового освітнього простору, детермінуючи освітні реформи. Тому, на наше переконання, забезпечення професійного та особистісного розвитку майбутніх економістів актуалізує необхідність розуміння поняття «професійна підготовка майбутніх економістів у системі неперервної освіти» як реально існуючого постійного стану вищої освіти.

Пріоритетом державної освітньої політики нині є спрямованість на якість вищої освіти та використання потенціалу інформатизації – збільшення частки знань та інформації як суспільного ресурсу у формуванні суспільства знань. Однак сучасні педагогічні концепції та підходи неспроможні цілісно й комплексно вирішити поставлені завдання, істотно ускладнюються багатомірністю та динамічністю системи неперервної освіти. Відтак, у практиці закладів вищої освіти спостерігаємо зниження потенціалу інновацій, труднощі щодо реалізації системних трансформацій тощо. Саме тому зміна пріоритетів, масштабність та інтенсифікація змін детермінують розроблення теоретичних та методологічних аспектів розвитку професійної підготовки майбутніх економістів на методологічних засадах нових підходів, забезпечуючи функції гнучкості та адаптивності з метою досягнення стратегічних цілей системи неперервної освіти.

До проблеми оновлення методологічної бази викладання дисциплін у професійній підготовці майбутніх економістів зверталася Г. Ковальчук у статті «Реалізація діяльнісного, особистісно та професійно зорієнтованих підходів у викладанні соціально-економічних дисциплін з використанням інформаційно-комунікаційних технологій» (Ковальчук, 2017). Нам імпонує, що науковець дослідила актуальну проблему – інтегрованого застосування традиційних (предмето-центричних) та інноваційних (студенто-центричних) технологій навчання, зокрема ІКТ, для реалізації діяльнісного, особистісно- та професійно-орієнтованих підходів у процесі вивчення соціально-економічних дисциплін. Показана роль інструментів хмаро-орієнтованих сервісів Google для формування професійних компетентностей і розвитку медійно-

інформаційної грамотності студентів – майбутніх фахівців економістів за допомогою ІКТ. До переваг дослідження доцільно віднести обґрунтування сутності поняття «Робочий навчальний простір дисципліни»; ґрунтовні приклади змістової і функціональної структури електронного середовища з «Методики викладання економіки»; висвітлення моделі навчальних дій студента для самоорганізації навчання та самопроєктування навчальних результатів у контексті концепції студентоцентризму (Ковальчук, 2017).

Нам імпонує скрупульозне обґрунтування Г. Ковальчук змістового наповнення сутності діяльнісного, особистісно та професійно орієнтованих підходів у викладанні соціально-економічних дисциплін з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Так, характеризуючи діяльнісний підхід у навчанні, науковець Г. Ковальчук зазначає, що він «реалізується через збільшення активності й інтерактивності студентів, використання різноманітних сервісів для виконання завдань та їх відображення у «цифровому портфелі студента». На її думку, особистісно-орієнтований підхід полягає у тому, що студент у процесі е-навчання має можливість реалізувати свої індивідуальні особливості, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції становленні суб'єктних властивостей (автономності, самостійності, діалогічності, відповідальності, відкритості тощо). Професійно-орієнтований підхід реалізується у розвитку навичок використання цифрового середовища з професійно-значимою метою, при цьому формується медійно-інформаційна грамотність, яка полягає в інтеграції ресурсів електронного простору для вирішення навчально-професійних завдань» (Ковальчук, 2017: 122–123).

Методологічна база дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти сформовано з урахуванням діалектичної теорії пізнання та ідей синергії методологічних підходів, серед яких для дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти використовуватимемо такі: парадигмальний, системний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, історико-хронологічний, діяльнісний, структурно-функціональний, синергетичний, інформаційно-когнітивний. Схарактеризуємо деякі з них. Так парадигмальний підхід дозволяє з'ясувати особливості освітньої парадигми у ХХ – на початку ХХІ ст.; визначити напрями розвитку сучасної парадигми професійної підготовки майбутніх економістів. Історико-хронологічний підхід уможливило спрямування вивчення розвитку професійної підготовки майбутніх економістів в історико-педагогічній ретроспективі та дозволяє виокремити основні періоди та характерні їм тенденції розвитку теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Системний підхід дозволяє здійснити аналіз професійної підготовки майбутніх

економістів як багатокомпонентного процесу у системі неперервної освіти.

На наше переконання, одним із сучасних підходів є інформаційно-когнітивний підхід, який може слугувати засадничим методологічною базою дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Міркування у цьому напрямі підтримуємо висновками М. Нестерової: «впровадження сучасних інформаційно-когнітивних технологій у систему підготовки майбутніх фахівців зможе істотно підвищити їх адаптивність не лише до складного динамічного сьогодення, але й до не менш складного і невизначеного майбутнього. Можливості сучасних інформаційних технологій уявляються необмеженими, інтенсивний розвиток когнітивної науки досить оптимістично це підтверджує. Але навіть без сучасних інформаційних технологій, зокрема інтерактиву та бізнес-симуляцій, можна досягти мети розвивальної освіти. Це різні практики та методики розвитку мислення: синектика, різновиди мозкового штурму (brain storming), різні фасилітаційні техніки вибудови рішень, групова мисленнєва діяльність, види організаційно-діяльничих ігор, форсайтні методики на кшталт «Знаннєвого реактора» та ін. Когнітивні технології навчання, підкреслимо, – один із засобів навчитися ефективно мислити. І когнітивні технології насправді можуть покращити мисленнєві навички, зокрема, прийняття рішень, прогнозування, аналізу проблемної ситуації, креативності як винайдення нестандартних рішень. Доповнюючи інформаційні технології, власне, когнітивними, які враховують індивідуальні та загальні когнітивні можливості, можна не тільки сприяти професійному навчанню, але й підвищити загальну когнітивну ефективність майбутніх фахівців. Крім того, це дозволяє сформуванню якісно новий тип особистості, яка буде не тільки адаптована, а й «активована» у складний (Нестерова, 2015: 44).

У дослідженні під інформаційно-когнітивним підходом як методологічним підходом дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти розуміємо науковий підхід, базований на здатності науково-педагогічних та наукових працівників закладів вищої освіти та наукових установ ефективно використовувати пізнавальний потенціал особистої інформаційно-когнітивної діяльності, що розглядаються нами як сукупність процесів критичного аналізу, оцінювання, добирання та використання інформаційного поля для змістового наповнення освітнього процесу у поєднанні з когнітивними механізмами особистості (як інтеграцію її якісних характеристик, що уможливають виявлення сутнісного ядра для вироблення змістового наповнення освітнього процесу з підготовки майбутніх економістів). Означений підхід уможливує дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти на основі врахування складності, багатокомпонентності,

різновекторності взаємозумовленості та взаємозалежності її складників.

Інформаційний підхід до розвитку професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти, на наше переконання, демонстрував звуження методологічної бази. Наше міркування підкріплюємо тим, що при визначенні поняття «інформація», уміщеному в філософському словнику (1973 р.), зазначено «вироблення наукового поняття інформація розкрило новий аспект матеріальної єдності світу – дало змогу розглядати з єдиного погляду процеси, які до цього вважали абсолютно різними і не пов'язаними. Наприклад, між передаванням повідомлень каналами технічного зв'язку, функціонуванням нервової системи, процесами управління тощо, здавалося б нічого спільного немає. Однак, за теорією інформації, вони є процесами передавання, переробки і збереження інформації. Розрізняють структурну інформацію, яка становить внутрішній зміст системи, процесу самого по собі, і відносну інформацію, пов'язану з відношенням двох процесів. Теорія інформації має справу саме з відносною інформацією, тісно пов'язаною з відображенням. Якщо в предметі виникають зміни, що відображають зміст інших предметів, то перший предмет стає носієм інформації про другий предмет. Мозок людини становить надзвичайно складну систему, яка зберігає, переробляє й передає інформацію, що надходить із зовнішнього світу. Властивість мозку відображати й пізнавати зовнішній світ постає як ланцюг у розвитку процесів, пов'язаних з переданням і переробкою інформації» (Філософський словник, 1973: 192–193).

На погляд О. Рубанець, когнітивний підхід, «розкриваючи значення представлення знання в інформаційному обміні та інформаційних процесах, створює нове методологічне підґрунтя для розробки концепту науки як інформаційної системи. Його основними рисами є введення в розгляд значення представлення знання для конституювання науки як інформаційної системи; перехід від розгляду представлення знання в біхевіоральних дослідженнях та штучному інтелекті до виявлення представлення знання в інформаційному обміні та інформаційних процесах в науці. На наш погляд, перехід від розгляду інформації до представлення знання відкриває нові можливості, які дозволяють більш панорамно висвітлити специфіку інформаційних процесів у науці в еру глобальної інформаційної революції, формування інфосфери, розвитку інформаційних комунікацій та глобального інформаційного суспільства» (Рубанець, 2008).

Саме тому, «підключення» до інформаційного ще й можливостей когнітивного наукового підходу, сприяє ґрунтовному аналізу інформаційно-цифрового простору. Перетворення інформації у знання, за допомогою яких можна продукувати нову інформацію, дозволяє не лише структурувати інформаційні потоки, але й належним чином інтерпретувати їх, отримуючи нові

знання для наукового осмислення теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Отже, методологічна база дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти сформовано сукупністю наукових підходів: парадигмального, системного, компетентнісного, аксіологічного, акмеологічного, історико-хронологічного, діяльнісного, структурно-функціонального, синергетичного, інформаційно-когнітивного. Під інформаційно-когнітивним підходом розуміємо науковий підхід, базований на здатності науково-педагогічних та наукових працівників закладів вищої освіти та наукових установ ефективно використовувати пізнавальний

потенціал особистої інформаційно-когнітивної діяльності, що розглядаються нами як сукупність процесів критичного аналізу, оцінювання, добирання та використання інформаційного поля для змістового наповнення освітнього процесу професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти у поєднанні з когнітивними механізмами особистості (як інтеграцію її якісних характеристик, що уможливають виявлення сутнісного ядра для вироблення змістового наповнення освітнього процесу з підготовки майбутніх економістів).

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в обґрунтуванні концептуальних засад професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Кірдан О. П. Професійна підготовка майбутніх економістів періоду української незалежності в дзеркалі наукових досліджень. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського*. 2018. № 5. С.65–70. doi: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2018-5-10>

Кірдан О. П. Методологічні підходи до модернізації підготовки фахівців освітніх ступенів «бакалавр» та «магістр» зі спеціальності 051 «Економіка». Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи: матеріали третьої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 16–17 лютого 2018 року // FOLIA COMENIANA: Вісник Польсько-української науково-дослідницької лабораторії психодідактики імені Я. А. Коменського / гол. ред. Осадченко І. І. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 19–20.

REFERENCES

Kirdan, O.P. (2018). Profesijna pidhotovka majbutnix ekonomistiv periodu ukrayins'koyi nezalezhnosti v dzerkali naukovyx doslidzhen". *Naukovyj visnyk Pivdenoukrayins'koho nacional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K.D.Ushyns'koho*, issue 5, 65–70. doi: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2018-5-10> [in Ukrainian].

Kirdan, O.P. (2018). Metodolohichni pidxody do modernizaciyi pidhotovky faxivciv osvitnix stupeniv «bakalavr» ta «mahistr» zi special'nosti 051 «Ekonomika». *Modernizaciya osvitn'oho seredovyshha: problemy ta perspektyvy: materialy tret'oyi Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi*, 19-20 [in Ukrainian].

Koval'chuk, H.O. (2017). Realizaciya diyal'nisnoho, osobystisno ta profesijno oriyentovanyx

Koval'chuk G. O. Realizaciya diyal'nisnoho, osobistisno ta profesijno oriyentovanyx pidxodiv u vykladanni social'no-ekonomichnyx disciplin z vykorystanniam informacijno-komunikacijnyx tehnologij. *Informacijni tehnologii i zasoby navchannya*. 2017. Tom 61. №5. С. 110–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_61_5_12

Нестерова М. Інформаційно-когнітивні технології в системі вищої освіти суспільства знань. *Вища освіта України*. 2015. №1. С. 40–45.

Рубанець О. М. Когнітивний підхід до науки як інформаційної системи URL: http://novyn.kpi.ua/2008-3/16_Rubanec.pdf

Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1973. 599 с.

pidxodiv u vykladanni social'no-ekonomichnyx dyscyplin z vykorystanniam informacijno-komunikacijnyx tehnolohij. *Informacijni tehnolohiyi i zasoby navchannya*. Vol 61, issue 5, 110–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_61_5_12 [in Ukrainian].

Nesterova, M. (2015). Informacijno-kohnityvni tehnolohiyi v systemi vyshhoyi osvity suspil'stva znan". *Vyshha osvita Ukrayiny*, issue 1, 40–45 [in Ukrainian].

Rubanec" O.M. Kohnityvnyj pidxid do nauky yak informacijnoyi systemy URL: http://novyn.kpi.ua/2008-3/16_Rubanec.pdf [in Ukrainian].

Filosofs'kyj slovnyk (1973) / za red. V.I.Shynkaruka. Kyiv [in Ukrainian].

Oleksandr Kirdan,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Economics and Social-Behavioural Sciences,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
2, Sadova Str., Uman, Cherkasy region, Ukraine

THE INFORMATIONAL AND COGNITIVE APPROACH TO THE STUDY OF THEORY AND PRACTICE OF THE FUTURE ECONOMISTS' PROFESSIONAL TRAINING IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

The methodological basis for the study of the theory and practice of the future economists' professional training in the system of continuous education, which is formed taking into account the dialectical theory of knowledge and ideas of the synergy of methodological approaches, is substantiated. The following scientific approaches to the study of the identified problem are outlined and characterized: paradigm-oriented, systemic, competence-based, axiological, acmeological, historical-chronological, activity-centred, structural-functional, synergetic, informational-cognitive. The information-cognitive approach is studied as a scientific approach, based on the ability of scientific and pedagogical-scientific workers of higher education institutions and scientific institutions to effectively use the cognitive potential of personal information and cognitive activity that are considered as a set of processes of critical analysis, evaluation, selection and use of information fields to shape the content of the educational process in conjunction with cognitive mechanisms of the individual – the integration of his/her qualitative characteristics that reveal the essence of the core in order to elaborate the content of the educational process for the training of the future economists). It has been established that ensuring the professional and personal development of the future economists highlights the need to understand the concept “the professional training of the future economists in the system of continuous education” as a real permanent state of higher education. It has been proved that the information-cognitive approach makes it possible to study the theory and practice of the future economists' training in the system of continuous education on the basis of complexity, multicomponent basis, multivectorality of interdependence and interdependence of its components.

Keywords: higher education, informational-cognitive approach, methodological approaches, continuous education, professional training, knowledge society.

Подано до редакції 21.11.2018 р.